

PLASTISCHE OPVOEDING EERSTE GRAAD B-STROOM

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

September 2011

VVKSO – BRUSSEL D/2011/7841/026

(Vervangt leerplan D/1999/0279/099)

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Inhoud

1	Visie op het vak.....	4
2	Situering van het leerplan	6
2.1	Plastische opvoeding binnen het kader van muzische vorming	6
2.2	Samenhang.....	7
3	Beginsituatie.....	8
4	Leerplandoelstellingen	9
5	Pedagogisch-didactische wenken	15
5.1	Wenken voor de klaspraktijk	15
5.2	Belang van kunst – en beeldbeschouwing.....	15
5.3	Zelfstandigheidsdidactiek.....	15
5.4	De procesmap	16
5.5	Mediëren in de B-stroom	16
5.6	Evalueren	17
5.7	Rapporteren	17
5.8	Integratie van ICT.....	18
5.9	Taalgericht vakonderwijs.....	18
5.9	Differentiëren, observeren en oriënteren	19
6	Minimale materiële vereisten in verband met uitrusting en didactisch materiaal ...	20
6.1	Noodzakelijke infrastructuur.....	20
6.2	Aanvullend (wenselijk) materiaal.....	20
7	Bibliografie	21
8	Bijlagen	23
8.1	Lijst met vakgebonden ontwikkelingsdoelen.....	23
8.2	Leerlijnen in de (meest voorkomende) beeldaspecten	24
8.3	Begrippenlijst.....	25

Inleiding

Situering van het leerplan

Zie website van het VVKSO bij lessentabellen.

Werken met een graadleerplan

Dit leerplan is een graadleerplan waarbij geen verdeling is gemaakt tussen 1ste leerjaar B en bvl. De doelen moeten dan ook niet chronologisch behandeld worden. Bij het opstellen van het jaarplan maakt de leraar een zinvolle verdeling van leerinhouden en activiteiten over de twee leerjaren. Als verschillende leraars het vak geven, moeten in de vakwerkgroep duidelijke afspraken gemaakt worden.

Voor de B-stroom werden geen eindtermen vastgelegd, maar wel ontwikkelingsdoelen. Waar voor eindtermen een resultaatsverbintenis geldt, hebben scholen als het om ontwikkelingsdoelen gaat een inspanningsverplichting. Voor de B-stroom betekent dit dat de school bij elke leerling deze doelstellingen moet 'nastreven'. Dit geeft hen iets meer ruimte om het leren van de jongere centraal te stellen.

Wij hebben bij de doelstellingen steeds de verwijzing naar de ontwikkelingsdoelen opgenomen. De lijst met ontwikkelingsdoelen is te raadplegen in bijlage.

1 Visie op het vak

Plastische opvoeding is een wezenlijk en noodzakelijk onderdeel van de algemene vorming van iedereen. Als algemeen vormend vak wil PO, via de beeldende communicatie, jongeren helpen bij het zoeken naar zichzelf en hun plaats in de maatschappij, om zo in de samenleving op een zinvolle en authentieke manier te functioneren.

Ons steeds veranderend maatschappijbeeld heeft nood aan creatieve mensen, die inventief en origineel kunnen zijn en die steeds een oplossing vinden voor nieuwe problemen. PO ontwikkelt bij jongeren een manier van denken die aan de basis ligt van de creativiteit. Ze ontwikkelt daartoe tevens de nodige attitudes van zelfvertrouwen en verantwoordelijkheid. Door het beeldend creëren helpt PO hen om hun authenticiteit te vinden en zo op te groeien tot evenwichtige volwassenen. In het totale creatieve proces staat het plezier beleven centraal.

Jonge mensen inleiden in cultuur, raakpunten aanbieden die bijdragen tot de vorming van de universele mens, laten we bij voorkeur gebeuren vanuit het specifieke van de taal zelf. De beeldtaal heeft, zoals iedere taal, haar eigen structuur en wetmatigheden. De belangrijkste componenten: lijn, vorm en kleur beantwoorden aan de plastische eigenschappen van de waarneembare werkelijkheid, die de basis vormt van beeldtaal. Vanuit die waarneembare werkelijkheid nemen we beelden op in het visueel geheugen en in het geheugen van de tactiele waarneming. De beheersing van deze taal stelt ons in staat onze ideeën, gevoelens en ervaringen te uiten. Hoe beter men deze taal beheerst, hoe meer men ermee kan uitdrukken.

Het didactisch proces verloopt van beschouwen naar creëren.

Beschouwen

De belangrijkste componenten van deze beschouwing zijn de natuur en de cultuur. De cultuur manifesteert zich in de ons omringende wereld, waarvan de beeldende kunst en de mediabeelden onderdelen zijn. Door het beleven van de natuur gaan we terug naar de oorsprong, naar de bron. Het ontdekken van structuren, ordening en schoonheid in de natuur is voor PO de grootste uitdaging.

Ieder onderwijsvak heeft een onderliggend cultuurgoed. Het onderliggend cultuurgoed van de beeldende vorming is de beeldende kunst uit het verleden en het heden. De kunstenaar toont ons op specifieke wijze zijn werkelijkheid aan de hand van een persoonlijk omgaan met beelddaspecten, materialen en technieken. Door de kunstinitiatie worden leerlingen uitgedaagd en geprikkeld, krijgen zij impulsen, leren ze gevoelens ontdekken, begrijpen en uiten. Ze gaan op zoek naar de boodschap in de creatie. Ze associëren wat ze in de kunst ontdekken met de eigen belevingswereld. Kortom ze worden uitgenodigd om zelf te creëren.

Beeldcultuur is onder andere via de massamedia (computergames, video, tv, film ...) sterk aanwezig in het leven van elke dag. Jongeren krijgen niet enkel hun vorming en opleiding op school, maar worden ook gevormd door de dagelijkse media-informatie, die merendeels via beelden verloopt. Om de beeldcultuur te begrijpen is het leren kijken naar beelden een eerste stap. Daarom willen we het waarnemingsvermogen bij jongeren aanscherpen en hen bewust leren omgaan met beelden en deze op een zinvolle wijze leren interpreteren.

Creëren

Tijdens het waarnemen en het creëren krijgt het beeldend werk van de leerlingen inhoud en betekenis. De totstandkoming van het werk of het creatief proces veronderstelt een voortdurend probleemoplossend denken en handelen. Door de confrontatie met onderwerp, thema, concept, emotie of project worden leerlingen uitgedaagd een creatieve houding aan te nemen. Via brainstorming worden originele ideeën ontwikkeld en opdrachten verdeeld. Individueel of in groep worden concepten gerealiseerd, gepresenteerd en geëvalueerd. Alleen een authentiek werk kan een correct antwoord zijn op een opdracht van PO.

Gelijktijdig zal het vertrouwen in eigen kunnen toenemen en worden attitudes ontwikkeld zoals: plezier beleven bij het creëren, authenticiteit, esthetische zin, zorg, luisterbereidheid, respect voor elkaar en het materiaal, assertiviteit, verantwoordelijkheid, weerbaarheid, solidariteit, zelfredzaamheid, kritische houding.

Via het creëren gaat de leerling ook communiceren. Zo kan het volledige proces vergeleken worden met een communicatieproces. De leerling creëert boodschappen via de beeldtaal. Wat de leerling op die manier uitdrukt, wordt door anderen (of jezelf) waargenomen en gedecodeerd. Door je als toeschouwer te verplaatsen in het 'product' kom je in contact met de belevingswereld van de ander. Je ontmoet de ander in 'zijn verhaal' of je ontmoet jezelf in het eigen werk. In die zoektocht naar zichzelf en hun plaats in de maatschappij, ontwikkelen jongeren een eigen levensstijl en leren ze genieten van kunst en cultuur.

2 Situering van het leerplan

2.1 Plastische opvoeding binnen het kader van muzische vorming

Muzische vorming

Plastische opvoeding (PO) is een onderdeel van de algemene muzische vorming. Onder muzische vorming verstaan we alle kansen die scholen bieden om de muzisch creatieve ontwikkeling bij jongeren te stimuleren. Die muzische vorming moeten we zien als een continuüm doorheen de hele schoolloopbaan van elke leerling.

Basisschool

In de basisschool spreken we van 'Muzische opvoeding', een onmisbaar onderdeel van de algemene vorming van de kinderen. Om zich expressief en creatief te uiten, wordt hier gebruik gemaakt van de componenten 'muziek en klank', 'beeld', 'drama', 'woord en beweging'.

De beeldtaal in de basisschool richtte zich vooral op de inhoud van beelden. Gaandeweg ontdekten de leerlingen middelen waarmee beelden kunnen worden vormgegeven. Die middelen zijn de beeldaspecten, materialen en technieken.

Zij leerden dat een goed muzisch proces evolueert van beschouwen naar creëren. Die grondpeilers zijn eveneens de basiscomponenten van PO in het secundair onderwijs.

Wat beschouwen en creëren betreft, werden leerlingen in het basisonderwijs geconfronteerd met de volgende doelstellingen:

Beschouwen: openstaan voor beelden
bewust zijn van het feit dat beelden een zeggingskracht hebben
inhouden, beeldaspecten, technieken en materialen achterhalen in beelden

Creëren: beeldende middelen exploreren en ermee experimenteren
de mogelijkheden van de beeldtaal gericht leren hanteren
een eigen beeldtaal hanteren om impressies weer te geven
strategieën aanwenden om te creëren

Het leerplan 'beeldopvoeding' suggereert langs die algemene doelen ook een aantal streefdoelen op cognitief vlak (kennis verwerven), dynamisch-affectief vlak (vreugde beleven), psychomotorisch vlak (technieken beheersen) en streefdoelen die een ontwikkelingsdomein overstijgen (bv. beeldende problemen op een creatieve manier oplossen).

Secundair onderwijs

In het secundair onderwijs wordt gekozen voor een vakspecifieke benadering van de muzische vorming o.a. in PO, MO en Beeldende vorming. Dat gaat niet in tegen de gedachte van een ononderbroken leerlijn over de niveaus heen, maar laat toe om de deskundigheid van vakleerkrachten in te zetten, die op basis van hun opleiding en ervaring het best geplaatst zijn om deze vakken te begeleiden. Het zijn deze mensen die de onmisbare spil vormen van de muzische vorming in de school. In de lessen PO en Beeldende vorming in de eerste, tweede en derde graad gaan de leerlingen, via eigen creatie, de kennis van visies, beeldaspecten, materialen en technieken verwerven.

Muzisch schoolklimaat

Om op een hedendaagse en toekomstgerichte manier die opdracht te kunnen realiseren, dient een muzisch schoolklimaat aanwezig te zijn. Dat in deze een belangrijke rol is weggelegd voor de schoolleiding is duidelijk. Een promotende houding voor al wat met het artistieke, kunstzinnige en muzische te maken heeft, is broodnodig. Daarom willen we hier pleiten om de verantwoordelijken voor de creatieve vorming in de school van nabij te betrekken bij de inhoudelijke invulling van het onderwijsaanbod. Bovendien zijn bedrijven, overheid en zorgverstrekkende instellingen meer en meer vragende partij voor een creatieve samenwerking.

De resultaten van de lessen PO zullen door hun visueel karakter bijdragen tot de artistieke look van de school. Daarenboven zullen projecten via de ondersteuning van PO de nodige uitstraling krijgen.

2.2 Samenhang

Over de verschillende vakken

De ondersteuning van cultuurbevorderende projecten mag niet uitsluitend het werk zijn van de leraar PO en MO. Ook in de taalvakken, godsdienst e.a. zal men regelmatig verwijzen naar kunstuitingen. Alle leraren zijn gebaat bij een muzisch-creatieve benadering van hun leergebied. Een dergelijke benadering draagt immers onmiskenbaar bij tot een beter en dieper beklijven van de leerstof, tot een grotere betrokkenheid bij en een beter welbevinden van de leerling. Elk goed leren is een creatief en actief gericht proces waarbij wordt aangestuurd op geïntegreerde toepassing van het geleerde in een vakoverschrijdende bredere context.

Samenhang met de tweede graad

Slechts in enkele studierichtingen behoort Plastische opvoeding in de tweede graad tot de basisvorming. Voor deze leerlingen kan van de eerste naar de tweede graad een leerlijn ontwikkeld worden voor de basisvaardigheden bv. waarnemen, omgaan met beeldaspecten en kunstbeschouwing. In horizontaal en verticaal overleg bepaalt de leraar de leerinhoud wat de beeldaspecten betreft, de thema's en de aangeboden kunstenaars. De leerlingen met het nodige talent en interesse kunnen naar een tweede graad in een artistieke richting doorstromen. Met de verworvenheden van PO uit de eerste graad zijn ze voldoende voorbereid.

3 Beginsituatie

De beginsituatie van jongeren in de B-stroom is zeer specifiek. Mede daardoor is de samenstelling van klassen in de regel ook erg heterogeen.

1ste leerjaar B onthaalt jongeren

- die het basisonderwijs hebben beëindigd zonder getuigschrift;
- die het basisonderwijs niet hebben beëindigd maar op basis van leeftijd de overstap maken naar het 1ste leerjaar B;
- die een getuigschrift basisonderwijs bezitten maar op advies de overstap maken naar het 1ste leerjaar B;
- uit het buitengewoon onderwijs;
- uit de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers.

Vaak gaat het om jongeren

- met leerstoornissen;
- met een leerachterstand;
- met een andere thuistaal dan het Nederlands;
- met een geringe beheersing van de instructietaal en de schooltaal.

In bvl vinden we jongeren

- die het 1ste leerjaar B al dan niet met vrucht beëindigd hebben;
- die overgaan op basis van leeftijd;
- die na heroriëntering vanuit het 1ste leerjaar A in bvl instromen, zij hebben soms een voorsprong op gebied van algemene vakken;
- die uit de onthaalklas komen voor anderstalige nieuwkomers;
- die uit het buitengewoon (basis)onderwijs komen.

De meeste van deze jongeren zitten nog in volle exploratie van hun persoonlijke talenten en kwaliteiten. Soms komen ze uit maatschappelijk kwetsbare groepen en kenden ze weinig succeservaringen. Meer nog dan ondersteuning voor technisch lezen of rekenen, meer nog dan stimulansen voor hun leercapaciteiten, hebben zij nood aan een motiverende aanpak.

Spelenderwijze worden deze jongeren gevormd door de massamedia waar ze dagelijks mee geconfronteerd worden. Zij leven in een digitale wereld waar het voor de meesten niet gemakkelijk is realiteit van fictie te onderscheiden. Maar al te graag spiegelen ze zich aan fictieve personages. Hier ligt een belangrijke taak voor de PO leraar om authenticiteit en originaliteit na te streven.

4 Leerplandoelstellingen

- Kolom 1 bevat de leerplandoelstellingen voor PO.
- Kolom 2 omschrijft de ondersteunende kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes en wenken. Deze kolom wil de leerkracht tips aanreiken bij de uitwerking van de opgesomde doelstelling. Hier situeert zich ook de vrijheid van de individuele leerkracht.
- Kolom 3 verwijst naar de ontwikkelingsdoelen (OD) van PO. Voor de overzichtslijst van deze OD zie bijlage 1.

Waarneming		
Leerplandoelstellingen	Ondersteunende kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes en wenken	OD
1. Aandachtig waarnemen door gebruik van de zintuigen	<p>Dit kan door:</p> <ul style="list-style-type: none"> tijd te nemen om aandachtig waar te nemen met maximaal gebruik van de zintuigen nieuwsgierig en onbevooroordeeld te kijken textuur met de handen waar te nemen door te voelen van globaal naar detaillender waarnemen te komen gebruik te leren maken van hulpmiddelen die de kwaliteit van de waarneming bevorderen bv. zoekertje 	1
2. Het authentieke in cultuur-, kunst- en mediabeelden nieuwsgierig en onbevooroordeeld ontdekken en er zich over verwonderen	<p>Natuurbeelden beschouwen zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> het groeiproces van bomen, planten, groenten en vruchten de kleurenpracht van fauna en flora de camouflages van dieren in de natuur ritmische ordeningen bv. honingraat, schubben van een slang, wemeling van grassen en riet... <p>Nieuwsgierig zijn naar onbekende culturen, kunst(uitingen) en mediabeelden</p> <p>Tijdens de kunstbeschouwing de boodschap van de kunstenaar achterhalen (U)</p>	1
3. Analyserend waarnemen in functie van de inhoud, beeldaspect, materiaal en techniek	<p>Kijkwijzers als instrument gebruiken</p> <p>Herkennen dat beeldaspecten, materialen en technieken gekozen worden in functie van de inhoud</p> <p>Beelden indelen op basis van beeldende criteria:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>inhouden</i>: bijvoorbeeld insect in de natuur, insect van Jan Fabre, insect op verdelgingsverpakking, insect in de animatiefilm <i>beeldaspecten</i>: zie bijlage 2 'leerlijnen van de beeldaspecten' waarin een mogelijk aanbod voorgesteld wordt <i>technieken</i>: tekentechnieken, grafische technieken, schildertechnieken, ruimtelijke technieken, mixmedia, gemengde technieken, collage, assemblage, ICT, fotografie 	1, 2

	<ul style="list-style-type: none"> <i>materialen</i>: potlood, houtskool, pastel, verf, inkt, klei, papier-maché, vindmateriaal 	
4. Verschillende beeldaspecten binnen lijn, vorm, compositie, kleur, licht en ruimte herkennen en benoemen	<p>Via gericht kijken naar natuur, cultuur-, media- en kunstbeelden</p> <p>Kijkwijzers als instrument gebruiken</p>	1, 3
5. Door middel van de waarneming het essentiële van het bijkomstige onderscheiden	<p>De waarnemingsstudie herleiden tot de basisvormen</p> <p>Structuur zien in wat waargenomen wordt bv. de opbouw van een boom</p>	1
6. Open staan voor de boodschap in cultuur-, kunst- en mediabeelden	<p>Ontdekken hoe de wereld in beelden tot ons spreekt zoals reclamebeelden, videoclips, filmbeelden, kunstbeelden, signalisatie borden, pictogrammen, e.a.</p>	2
7. Bewust zijn dat beelden op allerlei manieren kunnen manipuleren	<p>Kritische opstelling tegenover mediabeelden</p> <p>Mediaboodschappen zijn niet altijd een weergave van de werkelijkheid: bv eenzelfde onderwerp in werkelijkheid en in een mediaboodschap vergelijken (TV-nieuws, videoclip, film, soaps, computergames)</p> <p>De beïnvloeding van het eigen consumptiegedrag door mediabeelden die dagelijks op ons afkomen</p> <p>Reclamespotjes vergelijken met boodschappen van algemeen nut</p> <p>Reclame, drukwerk, uitnodigingen, wenskaarten en affiches bespreken</p>	2
8. De interactie tussen beeld en geluid in de wereld van de media ontdekken	<p>Videoclips, filmfragmenten, e.a. bekijken met en zonder geluid (muziek) en onderzoeken hoe in beide gevallen de visuele boodschap overkomt bv. Bekijken van een spannend filmfragment of videoclip met en zonder geluid</p> <p>Onderzoeken hoe beeld en geluid elkaar ondersteunen en versterken in bv. videokunst, animatiefilm, videoclips, stomme films, videogames</p> <p>Het visualiseren vanuit een klanklandschap (opname op-eenvolgende geluiden)</p> <p>Een geluid van een (animatie)film laten beluisteren zonder beeld en zelf een passende schets/storyboard laten samenstellen (U)</p>	4

Vormgeving		
Leerplandoelstellingen	Ondersteunende kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes en wenken	OD
9. Schetsen naar waarneming	Schets als middel om gericht te kijken: bv. snelschetsen, blindschetsen, 1-lijnschetsen, schetsen op aangepast formaat, schetsen met verschillende materialen, maar steeds in het belang van het 'kijken'	6
10. Waarnemingsbeelden als basis voor de eigen beeldvorming gebruiken	Vanuit gerichte waarnemingsoefeningen komen tot nieuwe creaties zoals stileringen, abstracte en decoratieve toepassingen, compositieoefeningen, ruimtelijk werk	6
11. Eigen ideeën, gevoelens, fantasieën op een authentieke en originele manier uitdrukken	Eigen ideeën vastleggen door middel van een schets Eigen ideeën en documenten verzamelen en selecteren naar bruikbaarheid Waarnemingen, ervaringen, herinneringen, indrukken, gevoelens en visies via schetsen, tekenen, schilderen, boetseren, collage, maquette, e.a. uitwerken Een vanzelfsprekende vormgeving durven loslaten	6,9
12. Kleur op een expressieve en symbolische wijze onderzoeken en toepassen	Experimenteren met primaire, secundaire en tertiaire kleuren Schakeringen van kleur ontdekken Door experiment en onderzoek met diverse materialen en technieken komen tot kleurmengingen. De symboolwaarde en de betekenis van kleuren onderzoeken Een onderscheid maken tussen enkele eenvoudige kleurcontrasten, bv. licht/donker contrast, warm/koud contrast en deze evenwichtig leren toepassen Gevoelens uiten door middel van kleuren (impressie en expressie)	7
13. Vormeigenschappen vlak en ruimtelijk onderzoeken en toepassen	Het karakter van een vorm herkennen zoals rond/hoekig, geometrisch/organisch, open/gesloten, statisch/dynamisch, symmetrisch/asymmetrisch Vorm en restvorm onderscheiden Een vorm vereenvoudigen (stileren, abstraheren) De rol van licht en schaduw op een vorm ontdekken en weergeven Vlak werk en ruimtelijk werk ontwerpen en creëren	8
14. Compositieleer onderzoeken en toepassen	Een derde dimensie (ruimte) suggereren in een plat vlak door toepassing van planmatige opstelling, voor/achter, overlapping, afsnijding, lijnperspectief, licht en schaduw, kleurgradaties Formaat en bladrichting kiezen in functie van de compositie Evenwichtige compositie nastreven door gebruik van compositieschema's	8
15. Mogelijkheden, beperkingen en de grote verscheidenheid van materi-	Onderzoeken van en experimenteren met materialen en technieken	5

alen en technieken exploreren	Mogelijkheden: <ul style="list-style-type: none"> • tekentechnieken: potlood, pen, krijt, penseel, e.a. • druktechnieken: monotype, lino, gipssnede, stempeltechnieken, karton, structuur, e.a. • schildertechnieken: dekkend, transparant, nat in nat, e.a. • ruimtelijke technieken: boetseertechnieken, draadconstructies, technieken met vindmaterialen, textiel, e.a. • samengestelde technieken • mixmedia-technieken Materiaal en techniek kiezen in functie van de beeldtaal	
16. Mogelijkheden van het gebruik van ICT en media onderzoeken en toepassen in functie van de beeldende opdracht	Mogelijkheden van ICT en media kritisch onderzoeken Video, fototoestel, digitale camera, computer gebruiken in functie van de beeldende opdracht Teksten en beelden vormgeven met de computer Een eenvoudige animatiefilm maken (aan de hand van legfiguren, zandtekeningen, plasticine, maquettes, e.a.) stopmoti-onfilmpje, opnames met blue-key, flip book, e.a. Fotografietoepassingen zoals sleeveface, trick-fotografie, tableau vivant, lichtgraffiti, e.a.	5

Verwoorden en attitudes		
Leerplandoelstellingen	Ondersteunende kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes en wenken	OD
17. Tijdens het creatieve proces problemen herkennen en zoeken naar mogelijke oplossingen	Probleemoplossend vermogen ontwikkelen De nodige creativiteit aanwenden tijdens het onderzoeksproces Mogelijke instrumenten zijn: zelfevaluatie, kijkwijzer, stappenplan	14
18. Ontwikkelen van een open houding die interesse in kunst, cultuur en andere leefwerelden toelaat	Nieuwsgierig en onbevooroordeeld kijken Tijdens beeldbeschouwing open staan voor informatie Kennis maken met het specifieke van een andere cultuur, bv. Etnische maskers, Aboriginalkunst, Egyptische kunst Bij het bezoek aan een tentoonstelling of musea belangstelling tonen Diverse culturele informatiebronnen uit hun omgeving leren raadplegen	10,12,15
19. Ontdekken dat stemming, voorkeur of vooroordeel het creatieve proces kan beïnvloeden en daarover in gesprek gaan		11

20. Durven de eigen mening uiten in groep	Geloven in eigen mening Voor een mening durven uitkomen Groeien in het formuleren van een eigen mening tegenover het eigen werk en dat van anderen (leerlingen, kunstenaars, vreemde culturen)	
21. Luisteren naar anderen		
22. Leven gemaakte afspraken na		
23. Durven expressief zijn	Durven grenzen verleggen van het eigen kennen en kunnen	17
24. Kunnen de verschillende fases van de opdracht in de juiste volgorde toepassen	Mogelijke fases zijn: de voorbereiding van de opdracht, opbouw, omgang met beeldaspecten, techniekbeheersing, materiaalkennis Gegevens over het creatieve proces bijhouden in een logboek, procesmap of een werkschrift Tussentijdse kijkmomenten voorzien om de evolutie te volgen	
25. Leren hun werktempo aanpassen aan de vooropgestelde timing		
26. Aanvaarden mogelijke problemen in hun creatieve proces	Een probleemoplossende houding ontwikkelen	14
27. Kunnen gepast omgaan met opbouwende kritiek	Individuele en klassikale besprekingen houden waarbij leerlingen de mening van anderen leren aanvaarden, ook als het niet altijd positief klinkt Kritiek zien als hulpmiddel om het eigen werk bij te sturen	14
28. Tonen respect voor eigen werk en dat van anderen		10
29. Gaan op een respectvolle manier om met eigen materiaal en dat van anderen		
30. Houden vol tot de eigen creatie afgewerkt is	Een opdracht verder zetten ook wanneer er moeilijkheden opduiken	
31. Streven naar orde, stiptheid en nauwkeurigheid		
32. Kunnen in groepsverband samenwerken aan een opdracht	Enkele suggesties: tijdens brainstorming, in het samen ontwerpen, groepsopdrachten met 2 of meer leerlingen samen uitvoeren, tijdens projectwerk, tijdens evaluatiemomenten Zoeken naar mogelijkheden om werk te presenteren in groepsverband, bv. groepsopstelling, tentoonstelling, wandcollage, mobile, voorstelling via media	16
33. Lichten de eigen creatie en het pro-	Mogelijke hulpmiddelen zijn: kijkwijzer, stappenplan, zelfevalu-	13

ces toe	atie, spelvormen zoals vraag – antwoordmethodiek Tijdens klassikale gesprekken niet uitsluitend het product beoordelen maar zeker ook het proces	
34. Krijgen zicht op het eigen kunnen door middel van zelfevaluatie	Gerichte vraagstelling helpt de leerling inzicht te krijgen in zichzelf	14
35. Winnen aan zelfvertrouwen bij het oplossen van beeldende problemen	Het zelfvertrouwen groeit door herhaalde positieve feedback, succeservaring, positieve ervaringen over het eigen kunnen, fierheid over eigen probleemoplossend vermogen, enz.	17
36. Genieten van het creatief proces	Recht op lukken en mislukken	

5 Pedagogisch-didactische wenken

5.1 Wenken voor de klaspraktijk

De doelstellingen worden het best nagestreefd door middel van korte en afwisselende opdrachten. Opdrachten die een lang werkproces vergen of vele opdrachten rond eenzelfde thema leiden bij leerlingen van deze klasgroepen vaak tot concentratievermindering en verveling.

De keuze van de thema's kan gericht zijn op het verbreden van de horizon en de interesses van de leerlingen. De leraar kan bijvoorbeeld aanknopen bij de leefwereld van de jongeren, een link leggen met andere vakken, aansluiten bij de actualiteit, instappen in de wereld van cultuur, kunst en nieuwe media.

Het is belangrijk om de opdracht zo duidelijk mogelijk te omschrijven. De opdracht kan in een opdrachtenfiche beschreven worden met daarbij de beoogde evaluatiecriteria voor zowel het product als het proces. Om deze leerlingen maximaal te ondersteunen is een stappenplan op de opdrachtenfiche sterk aan te raden.

Mogelijke delen voor de opdrachtenfiche:

Titel van de opdracht

Korte omschrijving van de opdracht

Stappenplan

Evaluatiecriteria

Vereiste kennis en beeldbeschouwing

5.2 Belang van kunst – en beeldbeschouwing

Door de deur van Cultuur en Kunst wagenwijd open te zetten geven we jongeren de kans hun affiniteit met kunst en met het cultureel erfgoed te ontwikkelen. Dit is een proces dat start bij de waarneming van beelden.

Zelf kunst beoefenen of zien beoefenen leidt tot zingeving en zelfontplooiing, prikkelt de zintuigen en de geest en neemt ons mee naar de wereld van de kunstenaar, weg van de dagelijkse realiteit. Hetgeen mogelijkheden schept om tot inzichten te komen. Jongeren krijgen zo de kans om zichzelf te ontdekken en te begrijpen waardoor er ook begrip ontstaat voor de anderen in een snel draaiende wereld.

Een mens zoekt, stelt vragen en probeert antwoorden te vinden. Steeds weer opnieuw. Kunst- en beeldbeschouwing kunnen hierin in belangrijke mate helpen want in kunst kan en mag alles gezegd worden, is er ruimte voor onderzoek en experiment. Beelden raken je, je wordt erdoor gegrepen en beroerd. Je gaat op ontdekkingreis, je neemt waar en je ziet.

5.3 Zelfstandigheidsdidactiek

Het beeldend proces is een constant actief gebeuren. Vanwege het probleemoplossend karakter van PO bepaalt de leerling zijn creatieve groeiproces deels zelf. De leerling krijgt onder duidelijke begeleiding van de leraar geleidelijk aan verantwoordelijkheid. Dat wil zeggen dat er groeikansen gecreëerd worden, kansen om de leerling op weg te helpen naar een vorm van zelfstandigheid.

Tijdens het creatief proces begeleidt de leraar de leerling individueel. Hij inspireert, toont mogelijkheden, refereert naar kunstenaars, stuurt, motiveert, stimuleert en waardeert. Vaak zijn de medeleerlingen grote motivators.

5.4 De procesmap

Beeldend bezig zijn moet, vertrekkend vanuit de vakvisie, voor de leerling veel meer betekenen dan het nastreven van een goedogend resultaat.

Een handig instrument hierbij is de procesmap. De procesmap of het werkschrift brengt het proces van de leerlingen in kaart en biedt hen de mogelijkheid om over dat proces te reflecteren.

Een goede procesmap bevat een neerslag van de activiteiten. Deze neerslag kan zich uiten in:

- een korte omschrijving van de opdracht
- de aangereikte beeldaspecten
- de kunstbeschouwing
- documentatie en illustraties door de leerling verzameld (met bronvermelding)
- voorontwerpen, schetsen
- kleur en vormstudies
- studies in de zoektocht naar materiaalbeheersing
- een begrippenlijst van gebruikte vaktaal, die per opdracht opgenomen of aangekruist wordt
- verantwoording voor de keuze van materiaal, werkwijze....
- aspecten waarbij problemen ondervonden worden, de aanpak van het probleem en de oplossingen die eruit voortgevloeid zijn
- ideeën, mogelijkheden die bij deze opdracht niet gebruikt worden maar bij latere opdrachten nog nuttig kunnen zijn
- nota's van algemene tips of richtlijnen
- persoonlijke richtlijnen i.v.m. houding, zelfredzaamheid ...
- aandachtspunten voor de specifieke opdracht en/of evaluatiecriteria
- zelfevaluatie en evaluatie door de leerkracht
- leefwereld van de jongere als kennismaking met jongerencultuur

Deze leerlingenwerkmap kan gegoten zijn in diverse vormen (schetsboek, werkschrift, ringmap, farde met losse documenten ...). Iedere vorm heeft praktische voordelen en beperkingen. Afspraken hierover binnen de vakgroep zorgen voor duidelijkheid en continuïteit.

De procesmap kan door de leerling behouden blijven over de jaren heen, zodat ze een mogelijk instrument vormt om verticale leerlijnen te kunnen volgen of uitzetten, zelfs wanneer de leerling overstapt van afdeling of school.

5.5 Mediëren in de B-stroom

In de B-stroom staat het welbevinden van de leerling en zijn of haar ontwikkeling centraal. Dat maakt deel uit van een zorgverbreding waarin de sociale en emotionele ondersteuning en vorming een prioriteit is. Pedagogisch-didactisch vertalen we dat in de begrippen mediëren en zorg.

Door de leerling als persoon centraal te stellen, en niet louter als lerende, krijgt men ook aandacht voor het welbevinden. Het pedagogisch-didactisch handelen richt zich op het totale ontwikkelingsproces van de leerling. Mediëren wil de leerling teruggeven aan zichzelf: hij/zij wordt aangemoedigd, bouwt het zelfvertrouwen op, komt graag naar school en geniet er levensechte leerervaringen.

5.6 Evalueren

Evalueren bij plastische opvoeding is veel meer dan een waardeoordeel vellen over een resultaat en is zeker niet gebonden aan of afhankelijk van rapport- of examenperiodes. Het is een permanent gebeuren waarbij leerlingen en leerkrachten betrokken zijn.

De vormende waarde van PO ligt in de wijze waarop de leerling aan zichzelf werkt. Aangezien we belang hechten aan het proces, is het ook vanzelfsprekend dat we in de evaluatie hiervoor de nodige aandacht schenken en opnemen in de eindbeoordeling. Bij evaluatie nemen we zowel proces- als productevaluatie op. In de evaluatie herkennen we de doelstelling van de specifieke opdracht. Voor de leraar zijn vastgestelde criteria een hulp in het peilen naar de vooruitgang bij de leerlingen en het zoeken waar er kan bijgestuurd worden.

1. Bij evaluatie gaat er veel aandacht naar **procesevaluatie**. Deze omvat twee duidelijke aspecten nl het **creatief proces en de attitudes**. Aangezien we het creatief proces doorlopen via vaardigheden zoals: informatie verzamelen, de werkwijze/opbouw, omgaan met beeldaspecten en techniek en het streven naar authenticiteit is het vanzelfsprekend dat we de verschillende onderdelen ervan mee in rekening brengen tijdens de evaluatie.
Attitudes kunnen daarentegen afwisselend beklemtoond en ingevuld worden. Concreet bedoelen we hiermee: attitudes zoals inzet, zelfredzaamheid, doorzettingsvermogen, respect voor en het in orde zijn met het materiaal, kritische zin, betrokkenheid bij de opdracht, sociaal gedrag, zin voor afwerking, communicatiebereidheid.
2. Met **productevaluatie** bedoelen we een waardeoordeel uitspreken over het eindproduct. Dit gebeurt eveneens vanuit duidelijk vooropgestelde doelstellingen.
3. Evaluatie moet de leerling aanzetten tot zelfreflectie. Het is een vorm van communicatie tussen de leraar en de leerling die het beoogde resultaat, zowel in meetbare factoren als in het groeien van de persoonlijkheid van de leerling, tot een hoger niveau tillen.
Steeds belangrijker wordt in die zin ook de **zelfevaluatie**, waarbij de leerling enkele malen per jaar na een grote opdracht zijn eigen proces en product bevroegt. Het vooraf bepalen van evaluatiecriteria is de taak van de leraar.
Vooropgestelde criteria helpen de leerling, door gebruik te maken van gekende patronen, zichzelf voortdurend te evalueren, zowel in de verschillende stappen van het proces als bij het product.
Het telkens weerkeren van bepaalde items zorgt ervoor dat de leerling meer inzicht verwerft bij zelfevaluatie en zelf zijn/haar vooruitgang kan toetsen aan vorige evaluaties. Het gebruik van formulieren of vignetten moet wel de ruimte laten om de specifieke, opdracht gebonden aandachtspunten aan te duiden.

Evaluatieformulieren kunnen gebruikt worden in de communicatie met de ouders om duidelijkheid te brengen in de beoordelingscriteria.

5.7 Rapporteren

Rapporteren is verbonden met evalueren: het communiceren en het aanwenden van de resultaten. Om de rapportering bij de nieuwe evaluatievormen te laten aansluiten zijn de onderstaande aandachtspunten van belang:

- de leerling moet goed weten waarover gerapporteerd wordt;
- de leerling dient te weten op welke manier, met welke evaluatievormen er gewerkt werd/wordt;
- het rapport moet begrijpbaar en duidelijk zijn (schooltaalproblematiek).

5.8 Integratie van ICT

Een taak voor de leerkracht PO is zich inleven in de belevingswereld van de leerling. Als deze belevingswereld gedomineerd wordt door een beeldenvloed vanuit de multimedia en de ICT-hoek, dan is dat een terrein bij uitstek om de leerling geboeid en kritisch te leren kijken en keuzes te maken die berusten op kwaliteit, creativiteit, artistieke en waarheidsgehalte van het beeld.

Net zoals een mooi (kunst)boek, in al zijn kwaliteiten, zo is ook ICT een didactisch middel dat een geïntegreerd onderdeel hoort te zijn van PO, zeker wat betreft het informatie verzamelen en de kunstbeschouwing.

ICT biedt echter nog veel meer mogelijkheden. Tekenen of ontwerpen met computer kan een volwaardig medium (materiaal) in de lessen PO zijn.

Alle aspecten van de kleurenleer, licht, schaduw ... kunnen snel, duidelijk en accuraat getoond en in eenvoudige oefeningen toegepast worden.

Beeldbewerking op eenvoudig, beperkt niveau wordt door jongeren vlot geassimileerd en vindt zijn toepassing op diverse niveaus: digitale fotografie, animatiefilm, presenteren via digitale weg van het leerlingwerk, bij projecten, bij vakoverschrijdende thema's.

Het aanbod van programma's waarmee het ontwerpen, creëren of manipuleren van beelden kan gebeuren, is legio. Men kan zich echter beperken tot eenvoudige, voor de hand zijnde programma's (bv. Paint). Programma's als Photoshop, CorelDRAW, e.a. bieden veel meer mooie, nuttige mogelijkheden. Waar voorheen de kostprijs van dergelijke programma's het grootste obstakel vormde, kan dit voor de leerlingen opgeheven worden door het aanbod van min of meer vergelijkbare programma's die gratis gedownload kunnen worden.

Al vormt ICT een volwaardig medium dat bij PO zeker niet mag ontbreken, toch heeft ook dit medium zijn beperkingen: het draagt weinig bij tot de motorische ontwikkeling, het neigt (door de omkeerbaarheid) tot te snelle, weinig doordachte beslissingen, het wordt nog vaak als vluchtig, niet duurzaam gezien en benaderd.

ICT hoort onderdeel te zijn van PO en vergt hierdoor voor de leerkracht een open stellen voor en vaak extra inspanning en navorming.

Deze extra inspanning mag echter niet leiden tot het toedelen van een te grote rol van ICT in het lesgebeuren, maar moet zijn rendement vinden in tijdwinst (bij bv. lay-outen), een grotere motivatie van de leerling, in een groter, vakoverschrijdend, totaal leerproces vanuit het actuele, voor de toekomst.

5.9 Taalgericht vakonderwijs

Taal en leren zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Die verwevenheid vormt de basis van het taalgericht vakonderwijs. Het gaat over een didactiek die, binnen het ruimere kader van een schooltaalbeleid, de taalontwikkeling van de leerlingen wil bevorderen. Dit kan door 'contextrijk, interactief onderwijs met taalsteun' aan te bieden. In dit punt willen we een aantal didactische tips geven om de lessen meer taalgericht te maken. Drie didactische principes: context, interactie en taalsteun wijzen een weg, maar zijn geen doel op zich.

Context

Onder context verstaan we het verband waarin de nieuwe leerinhoud geplaatst wordt. Welke aanknopingspunten reiken we onze leerlingen aan? Welke verbanden laten we hen zelf leggen met eerdere ervaringen? Wat is hun voorkennis? Bij contextrijke lessen worden verbanden gelegd tussen de leerinhoud, de leefwereld van de leerling, de actualiteit en eventueel andere vakken.

Interactie

Leren is een interactief proces: kennis groeit doordat je er met anderen over praat. Leerlingen worden aangezet tot gerichte interactie over de leerinhoud, in duo's, in groepjes of klassikaal. Opdrachten worden zo gesteld dat leerlingen worden uitgedaagd om in interactie te treden. Elkaar bevragen, infor-

matie geven, spreken over zijn middelen om in interactie te treden. Hierbij is het belangrijk dat er ruimte wordt gegeven aan de leerling voor eigen inbreng. Bevorder als leraar dat leerlingen elkaar vragen stellen.

Enkele concrete voorbeelden:

- leerlingen wisselen van gedachten tijdens het uitvoeren van onderzoeksoopdrachten;
- klassikale besprekingen waarbij de leerling wordt uitgedaagd om de eigen mening te verwoorden en om rekening te houden met de mening van anderen;

Om dit te kunnen bereiken, is het van belang om te voorzien in begeleiding tijdens de uitvoering van opdrachten. Een nabespreking kan/mag hier niet ontbreken.

Taalsteun

Opdrachten moeten voor leerlingen talig toegankelijk zijn. Bij het organiseren van taalsteun worden lessen, bronnen, opdrachten, toetsen begrijpelijker gemaakt voor de leerlingen.

Daarom is het goed dat de leraar gebruik maakt van visuele weergaven: duidelijke figuren, schema's, stappenplannen.

Door *als leraar* met de begrippenlijst te werken (zie bijlage 3) geven we aan het typische vakjargon éénzelfde betekenis. We creëren duidelijkheid en gelijkvormigheid.

De leerlingen zullen zich deze woorden en begrippen geleidelijk aan eigen maken wanneer de leraar de vakterminologie dagelijks in de juiste betekenis en context gebruikt. Ook bij het gebruik instructietaal moet de leraar de opdracht voldoende omschrijven in een eenvoudige en duidelijke taal.

Bijkomend kunnen we kansen creëren voor een vlotter gebruik van de vakterminologie *door de leerling*:

We bezorgen de leerlingen een lijst van woorden en begrippen die voorkomen gedurende het schooljaar, eventueel geïllustreerd met afbeeldingen. Deze lijst (zit in de procesmap) kunnen ze steeds ter hand nemen en zelf aanvullen (differentiatie!).

5.9 Differentiëren, observeren en oriënteren

Differentiëren is een vanzelfsprekendheid bij PO. Op iedere beeldende opdracht wordt van de leerling een origineel en authentiek antwoord verwacht, dat wil zeggen dat de leerlingen zich op een persoonlijke manier en in een eigen stijl uitdrukken in beelden en beelden op een eigen manier tegemoet treden.

In de muzische processen die verbonden zijn aan de beeldende expressie, geven leerlingen zich vaak helemaal bloot. Dat geeft de leerkracht PO de kans om de leerlingen op een heel andere manier te leren kennen dan de andere leraren. Hij kan te weten komen hoe zijn leerlingen voelen, wat ze bezighoudt, wat ze kunnen en durven, welke creativiteit en vaardigheid ze ontwikkelen, enz. Hij kan via observatie, via de interactie met de leerlingen tijdens de individuele begeleiding en via de bespreking van hun werkstukken en hun leerprocessen belangrijke informatie over hen verzamelen. Die informatie is de basis waarop de leerling uiteindelijk beoordeeld kan worden. Het is aangewezen dat deze beoordeling regelmatig en in overleg met de leerling gebeurt.

Omwille van de specificiteit van de kennis, de vaardigheden en attitudes die tijdens de lessen PO bij de leerlingen worden ontwikkeld, is het erg belangrijk dat de leerkracht PO over de informatie uit de leerlingenevaluatie communiceert met de andere leraren, bijvoorbeeld tijdens klassenraden. Zijn informatie kan namelijk erg relevant zijn bij de verdere begeleiding of oriëntering van leerlingen in hun verdere schoolloopbaan (studierichting, opleiding, enz.). De vakleraar is ook vaak de ontdekker van een bijzondere aanleg of talent bij de leerling. Leerlingen met bijzondere muzische talent moeten daarop aangesproken worden en kunnen uitgedaagd worden met een aanbod op maat. Bovendien zal de leerkracht PO door zijn 'eigen kijk' op de leerling bepaalde informatie die anderen over een leerling aanbrengen, kunnen bevestigen of nuanceren.

6 Minimale materiële vereisten in verband met uitrusting en didactisch materiaal

De doelstellingen van Plastische opvoeding kunnen maar worden gerealiseerd mits er een lokaal beschikbaar is met een minimum aan uitrusting en accommodatie. In een eigen vaklokaal verlopen de lessen vlotter, wordt tijd en moeite gespaard en bovendien geeft een sfeervol lokaal extra motivatie.

6.1 Noodzakelijke infrastructuur

- een ruim en voldoende verlicht vaklokaal
- grote onderhoudsvriendelijke tafels
- een ruim bord met een wit gedeelte voor projecties en het presenteren van beeldmateriaal
- een ruime spoelbak met kraan
- voldoende *aangrenzende* bergruimte met:
 - kasten voor het opbergen van aanvullend materiaal van de school
 - open rekken om onafgewerkte werkstukken te bewaren
 - schuiven voor het opbergen van groot tekenpapier
- een pc met internetaansluiting en projectiemogelijkheden
- afvalbakken om te sorteren voor papier, PMD, plasticen restafval
- een klasbibliotheek met een minimum aan vakliteratuur, cd-roms, dvd's, kunstreproducties en andere
- binnen en buiten het klaslokaal ruimte en materiaal zoals prikwallen, kaders, sokkels om werken van leerlingen tentoon te stellen

6.2 Aanvullend (wenselijk) materiaal

- kasten voor het wegbergen van leerlingenmateriaal
- verplaatsbare klemspots indien het klaslokaal te weinig verlicht is
- een pc met software programma's voor beeldbewerking met projectiemogelijkheden
- multimediamateriaal ter beschikking op de school
- de beschikbaarheid over digitale camera, scanner en printer (mits zuinig gebruik)

7 Bibliografie

Boeken over het didactisch proces van de beeldtaal

- Boermans, B., Oudsen, H., *Kijk op ruimte*, Lambo, 978.90.74119.63.4, (deel 1 en 2), 2007
- Boermans, B., De Graaf, J., *Plat vorm*, Lambo, 978.90.77318.27.5, 2006
- Boermans, B., *Beeldende begrippen*, Lambo, ISBN: 90.77318.16.X (incl. cdrom), 2004
- den Hertog, M., Van Doorn, M., *Kunst/actief*, Lambo, ISBN: 978.90.74119.44.3, 2007
- *Tekenen in zicht*, ISBN: 978.90.74.119.580, Lambo
- Ephameron, *Love/pain*, Bries – Antwerpen, ISBN 90-76708-39-8, 2006 (ondersteuning grafische beeldtaal)
- Hutton-Jamieson, I., *Kleurpotloden*, Gaade – Veenendaal, ISBN 90 6017 638 3, 1987 (adviezen voor materiaal en techniek)
- Rodwell, J., *Aquarel in al zijn aspecten*, Canteleer, ISBN 90 213 0387 6, 1989
- Labrusse, R., de Chasse, E., *Henri Matisse /Ellsworthy Kelly*, Gallimard Centre Pompidou, ISBN 2 07 011715 4, 2002 (tekeningen over planten)
- Couprie, K., Louchard, A., *In de tuin*, Lannoo, ISBN 90 209 5581 0, 2004
- Couprie, K., Louchard, A., *Tout un monde*, Lannoo, ISBN 2-84420-063-X, 2001
- Cornelis, E., *Max op visite*, Davidsfonds/infodok, ISBN: 978 90 5908 234 2, 2007 (leren tekenen met kunstenaars)
- Todd Beam Marie, *Grenzeloos creatief*, Canteleer, ISBN: 90 213 33309
- Fraser, T., Banks, A., *Kleurenleer*, Librero, ISBN: 90.5764.583.1, 2004
- *Vorm in de schilderkunst*, ISBN:90-213-3515-8, Canteleer
- *Kleur in de schilderkunst*, ISBN: 90-213-3631, Canteleer
- *Perspectief en ruimte*, ISBN: 90-213-3668-5, Canteleer
- Eger O Arther, *Tekst in beeld*, Canteleer, ISBN:90 213 04155

Inspiratiebronnen/kunstboeken

- Ehmann S., Klanten R., Meyer B., *Design and Art with Paper*, Papercraft, 2009, ISBN: 978-3-89955-251-5 (incl. dvd)
- Graham – Dixon, A., *Kunst, Meer dan 2500 werken van de prehistorie tot nu*, Davidsfonds, ISBN: 978 90 77363 225, 2010.
- Couprie K., Louchard A., *In het museum: ik zie, ik zie wat jij niet ziet*, Lannoo, ISBN 90 209 6611 1, 2006
- Grosenick, U., Burckhard, R., *Art Now*, Taschen, ISBN: 3-8228-4093-9, 2005
- Elias, W., *Aspecten van de beeldende kunst na 45*, Snoeck, ISBN: 90-5349-581-9, 2005
- Van Beek, De Bont, Oversteyns, *Uit de kunst 1 en 2* (CD's), Wolters Plantyn, ISBN 90 301 8602 X, 2005
- Van Haesebrouck, Mullens, Pagnaer, *De taal van de kunst* (CD), de Boeck, ISBN:90 455 1162 2, 2004
- De Deygere, Ducheyne, Van Damme, *Kunst & CO*, Pelckmans, ISBN: 90 289 30841, 2004

Tijdschriften

- *FLOW* Sanoma Uitgevers, Redactieadres Flow, Postbus 41034, 2130 MP Hoofddorp, redactie-flow@sanoma-uitgevers.nl
- *Bij de hand*, vakblad voor onderwijs in beeldende technieken, Initialedia BV, Postbus 21040, 3001 AA Rotterdam
- *<H>ART*, verschijnt driewekelijks. Marc Ruyters Partner Press, Over hedendaagse kunst in België en omgeving, www.kunsthart.org

Digitale informatie

Dvd en cd-rom zijn niet meer weg te denken uit het onderwijs en zeker niet uit de les PO. Ook op het internet kan men zowel specifieke kunstenaars en/of hun werk opzoeken.

Informatie via multimedialkanalen zoals cd-rom, dvd, het internet ... is zo uitgebreid en groeit nog voortdurend. Daardoor is een accurate opsomming bijna onmogelijk en morgen achterhaald.

Enkele belangrijke sites:

- <http://plastischeopvoeding.vvksso.be>
Hier vind je naast nuttige informatie over leerplannen, pedagogische begeleiding, belangrijke URL's, e.a. ook didactisch lesmateriaal en inspirerend leerlingenwerk.
- www.kunstbus.nl
www.museumsite.be
www.wwar.com
Met info over musea, gateways naar kunst
- www.dekunsten.net
- Overheidsinformatie:
www.canoncultuurcel.be
www.ingebeeld.be
www.cultuurnet.be

Het is praktisch en raadzaam een lijst samen te stellen aan de hand van eigen zoekwerk. Ook de bronnen waar de leerlingen hun informatie vandaan halen, zullen hier aanvullend werken.

Leerplannen van het VVKSO zijn het werk van leerplancommissies, waarin begeleiders, leraren en eventueel externe deskundigen samenwerken.

Op het voorliggende leerplan kunt u als leraar ook reageren en uw opmerkingen, zowel positief als negatief, aan de leerplancommissie meedelen via e-mail (leerplannen.vvksso@vsko.be)

Vergeet niet te vermelden over welk leerplan u schrijft: vak, studierichting, graad, nummer.
Langs dezelfde weg kunt u zich ook aanmelden om lid te worden van een leerplancommissie.
In beide gevallen zal de Dienst Leerplannen zo snel mogelijk op uw schrijven reageren.

8 Bijlagen

8.1 Lijst met vakgebonden ontwikkelingsdoelen

Waarnemen

De leerlingen kunnen

- 1 gericht kijken en hun kijkervaring toetsen aan reeds verworven kennis, vroegere ervaringen of eigen fantasie.
- 2 de functies van aangeboden beeldtaal waarnemen en vergelijken.
- 3 verschillende beeldaspecten identificeren.
- 4 een eenvoudige interactie tussen beeld en geluid in de media en mediakunst waarnemen en begrijpen.

Vormgeven

Lijn

De leerlingen kunnen

- 5 onder begeleiding verschillende methoden en technieken functioneel gebruiken.
- 6 hun gedachten en ideeën door middel van een schets vastleggen.

Kleur

De leerlingen kunnen

- 7 onder begeleiding kleuren op expressieve, impressieve en symbolische wijze toepassen.

Vorm

De leerlingen kunnen

- 8 onder begeleiding vormsoorten, vormrelaties, vormvariaties, vormconcepten en vormfuncties zowel twee- als driedimensioneel toepassen in hun eigen beeldend werk.

Vormgeven

De leerlingen kunnen

- 9 onder begeleiding tot een expressieve weergave komen waarbij de beeldaspecten, de techniek en de materialen op een verantwoorde wijze in hun persoonlijk werk worden geïntegreerd en streven hierbij naar originaliteit en authenticiteit.

Verwoorden

De leerlingen kunnen

- 10 hun persoonlijke mening geven over diverse beeldende creaties uit verschillende culturen en belangstelling opbrengen voor beeldende creaties, zowel traditionele als nieuwe, met inbegrip van deze buiten hun eigen culturele leefwereld.
- 11 verwoorden dat hun visuele beleving beïnvloed wordt door stemming, voorkeur of vooroordeel.
- 12 vertellen over het actuele gebeuren in de beeldende kunst in de ruime zin.
- 13 hun eigen beeldend werk naar inhoud en vorm toelichten.

Attitudes

De leerlingen

- 14 leren zich kritisch opstellen ten opzichte van eigen werk en dat van anderen en om kritische bedenkingen ten aanzien van hun creatieve uitingen te aanvaarden en te verwerken.
- 15 leren diverse culturele informatiebronnen uit hun omgeving te raadplegen.
- 16 leren bij het groepswork hun solidariteit tonen om de eigen inbreng af te stemmen op de kwaliteit van het geheel.
- 17 leren zich expressief uiten.

8.2 Leerlijnen in de (meest voorkomende) beeldaspecten

Beeldaspecten	Lijn	Vorm	Compositie	Kleur	Licht	Ruimte
Eerste graad	Punt Lijnsoorten: - rechte - gebroken Lijndiktes Lijngevoeligheid Arcering Textuur	Vormsoorten: - grondvorm - fig./non-figuratief - geometrisch/organisch - realistisch/gestileerd - sym./asymmetrisch Vormrelaties/vormvariaties Vormverhoudingen Vlak en ruimtelijk Silhouet	Schikking: - papiermaat/richting - voor/achter - hoog/laag Statisch/dynamisch Symmetrisch/ asymmetrisch Ritmische ordening Vlak en ruimtelijk	Kleurtonen Kleurverzadiging Kleurlichtheid Additieve kleurmenging Partitieve kleurmenging Subtractieve kleurmenging Primaire kleuren Secundaire kleuren Kleurcontrasten: - Warm/koud - Licht/donker Expressief kleurgebruik Complementair contrast	Licht/donkercontrast Licht- en schaduwwerking Eigen schaduw/slagschaduw	Ruimtesuggestie: - afsnijding - overlapping - voor-en achtergrond - groot-klein - hoog-laag - gedetailleerd-vaag Horizon Ruimtelijke realisaties Standpunt (U) Lijnperspectief: 1vluchtpunt
Tweede graad	Autonome lijn Contourlijn Lijnkarakters: - gevoelig - nerveus Arcering (U) Textuur (U)	Open/gesloten Enkel/samengesteld Vormfuncties Vormcontrasten: - positief/negatief Restvorm Geometrische vorm (U) Patroon	Centrale compositie Diagonale compositie Driehoekscompositie Vlak en ruimtelijk (U) Contrast: - veel/weinig - kleur/vorm	Tertiaire kleuren Kwantiteitscontrast Monochromie/polychromie Aardkleuren Pastelkleuren Symbolisch kleurgebruik Kleurenpsychologie	Direct, indirect licht Sfeerlicht	Ontmanteling van volumes Componeren met volumes
Derde graad	Lijngevoeligheid (U) Arcering (U) Texturen (U)	Silhouet (U) Patroon (U)	Driehoekscompositie (U) Richtingscompositie Overalcompositie	Kleurcontrasten: - kleur tegen kleur - kwaliteitscontrast Functioneel kleurgebruik	Transparantie Spiegeling	Ruimte-innemend Ruimtedoorlatend Componeren m. volumes

8.3 Begrippenlijst

Deze lijst is een beknopte lijst van woorden en begrippen die voorkomen in het vak PO. Een aantal woorden is alleen maar gangbaar binnen de wereld van de beeldende kunsten. Een aantal woorden is algemener maar heeft binnen het vak een specifieke betekenis. Wij halen dan ook alleen betekenissen in deze context aan.

Veel begrippen zijn nauw met elkaar verbonden en kunnen naar ieders visie en in functie van de doelgroep geordend worden volgens thema, beeldaspect of materiaal. Hier werd de keuze gemaakt voor een alfabetische schikking omdat op die manier ieder begrip, zonder enige voorkennis, kan worden opgezocht.

→ °...’Het woord dat hierop (cursief) volgt, wordt elders in de lijst verduidelijkt.

Aanzicht (het)	Het aanzicht is de kant van het object waar je tegen aan kijkt bv. het vooraanzicht, het zijaanzicht ...
Aardkleur (de)	Aardkleuren zijn bruine en groenachtige tinten, die doen denken aan de kleuren van de aarde (grond). De kleurstof is meestal afkomstig van kleiaarde uit verschillende streken Men bekomt ze door menging van ° <i>secundaire kleuren</i>
Abstract	Zonder herkenbare voorstelling Zie ° <i>non-figuratief</i>
Abstraheren	Door de voorstelling los te laten en kleur, licht en vorm op een ongebruikelijke manier te gebruiken, verdwijnt de herkenbare werkelijkheid
Achtergrond (de)	Dat gedeelte van een ruimte waartegen figuren of voorwerpen geplaatst worden
Acrylverf (de)	(Synthetische) verf op basis van acryl Het verdunningsmiddel voor acrylverf is water (of een aangepast bindmiddel). Eenmaal gedroogd is acrylverf haast niet meer oplosbaar
Additieve (kleurvorming)	Menging van kleuren door licht, het optellen van verschillende gekleurde lichten (bv. de kleurstipjes bij kleurentelevisie)
Afdruk (de)	In de ° <i>grafiek</i> : het meest gebruikte woord voor het ° <i>beeld</i> dat met behulp van een drukvorm met inkt op papier (of ander materiaal) is overgebracht. 3/20 betekent de 3de afdruk van een oplage van 20
Afsnijding (de)	Afsnijding treedt op wanneer een deel van de voorstelling buiten de kaders van het werk valt
Afwerking (de)	Geheel van ° <i>details</i> van een werk dat ervoor zorgt dat het werk af is en gaaf
Aquarelverf (de)	Aquarelverf is oplosbaar in water en erg ° <i>transparant</i> Verf op basis van fijnkorrelige ° <i>pigmenten</i> vermengd met Arabische gom e.a.

Arcering (de)	Techniek in de tekenkunst waarbij, met behulp van evenwijdig getrokken dunne lijnen, (licht-)schakeringen en ° <i>schaduwen</i> worden weergegeven Een arcering kan kruislings gebeuren en/of meebuigend met de vorm van het voorwerp waarop de schaduw aangebracht wordt
Assemblage	Een ruimtelijke collage, waarbij allerlei losse voorwerpen tot één geheel worden gecombineerd Samen vormen ze een nieuw beeld met een nieuwe betekenis
Atelier (het)	De werkplaats van een (beeldend) kunstenaar
Authentiek	Oorspronkelijk, oprecht, niet vervalst of nagemaakt
Basisvorm (de)	Zie ° <i>grondvorm</i>
Beeld (het)	- Weergave, voorstelling van de ° <i>waargenomen</i> werkelijkheid (= van de werkelijkheid zoals je die ziet) - Het ° <i>driedimensionale</i> werk van een beeldhouwer - Een beeld dat alleen in de fantasie bestaat
Beeldaspect (het)	Zie ° <i>beeldelement</i>
Beelddrager (de)	De ondergrond waarop een ° <i>tweedimensionaal</i> ° <i>beeld</i> is aangebracht, zoals papier, doek ...
Beeldelementen (de)	De elementen waaruit een beeld is opgebouwd: lijn, vorm, compositie, kleur, licht en ruimte zijn de voornaamsten
Beeldende kunstenaar (de)	Kunstenaar die zich toelegt op het maken van ° <i>authentieke</i> werken van ° <i>beeldende kunst</i> , bv. een schilder, een beeldhouwer ...
Beeldende kunst (de)	Verzamelnaam voor kunstvormen die een zichtbaar kunstwerk doen ontstaan
Beeldende middelen (de)	Alle middelen die gebruikt worden om een ° <i>twee- of driedimensionaal</i> beeld te maken. Er zijn twee hoofdgroepen: de ° <i>beeldelementen</i> en het materiaal met de hanteerwijze (= wat je doet met het materiaal, hoe je dat materiaal hanteert)
Beeldmerk (het)	Kenteken, vaak gebruikt door bedrijven en verenigingen, dat alleen uit een beeld bestaat
Bister (het)	Inkt gemaakt van gebrande notenbolster (de bolster = de buitenste laag, de dikke schil) die verdund wordt met water (meestal in bruine tinten)
Blikvanger (de)	Onze blik wordt gericht naar een bepaald punt in het beeld Een kunstwerk kan bewust zo opgebouwd zijn dat alle aandacht naar één punt gericht is
Boetseren	Vormen kneden uit klei of ander kneedbaar materiaal
Canvas (het)	Zie ° <i>doek</i>
Collage (de)	Techniek waarbij tekst en beelden uit de context gehaald worden en samengevoegd worden tot een nieuw geheel

Collectie (de)	Verzameling van (kunst)voorwerpen die al dan niet samen horen
Complementair contrast (het)	Wordt gevormd door twee kleuren, die tegenover elkaar in de kleurencirkel liggen
Compositie (de)	De ordening van een kunstwerk De delen worden tot één geheel samengebracht volgens een bepaalde orde
Contour (de)	De omtrek, omtreklijn rond een vorm
Contrast (het)	Een tegenstelling of groot verschil tussen twee elementen Dat kan een tegenstelling in onderwerp, in maat, in kleur, in vorm, in materiaal ... zijn
Creatief	Vindingrijk, oorspronkelijk, fantasievol Een kunstenaar is creatief: hij vindt in de kunst altijd een nieuwe manier om zich uit te drukken; hij ziet de dingen ook op zijn eigen manier
Cultuur (de)	De beschaving, de verfijning van een bepaald volk of tijd op geestelijk en zedelijk vlak
Dégradé (de)	De overgang van licht naar donker, kleurovergang Die wordt verkregen door arcering bij het tekenen of door transparante lagen bij het schilderen
Detail (het)	Klein onderdeel, fijne bijzonderheid van een geheel
Direct licht	Zie ° <i>licht</i>
Diffuus (licht)	Bij diffuus licht is er geen duidelijke lichtbron aanwezig. Er zijn geen duidelijke schaduwen
Doek (het)	- Het weefsel waarop een schildering kan worden geschilderd. - Ook schilderslinnen, ° <i>canvas</i>
Doorzichtig	Zie ° <i>transparant</i>
Drager (de)	De ondergrond zelf waarop getekend of geschilderd wordt (papier, hout, enz.)
Driedimensionaal	Ruimtelijk met drie dimensies (afmetingen): hoogte, breedte en diepte
Dynamisch	- Vol energie, beweging, kracht - In tegenstelling tot ° <i>statisch</i>
Eigen schaduw (de)	Zie ° <i>schaduw</i>
Ellips (de)	Verkorte cirkel
Esthetisch	Volgens de regels van de esthetiek (= leer van wat mooi is) Het woord wordt meestal gebruikt om aan te geven dat iets getuigt van goede smaak

Evaluatie (de)	Beoordeling van de waarde of de kwaliteit, bijvoorbeeld van een kunstwerk of van een georganiseerde activiteit
Evenwijdig	Met dezelfde richting, overal even ver van elkaar verwijderd
Experimenteren	Uitproberen, beproeven
Expositie (de)	Zie ° <i>tentoonstelling</i>
Expressie (de)	<ul style="list-style-type: none"> - De zeggingskracht, de uitdrukingskracht van een kunstwerk - Uitdrukking van het gevoel - Een manier (in woord, in dans, enz.) om je uit te drukken
Expressief kleurgebruik (het)	Het uitdrukken van emoties in kleuren
Fantasie (de)	Verbeelding
Figuratief	Term waarmee aangegeven wordt dat een kunstwerk de werkelijkheid herkenbaar voorstelt Dit wil niet zeggen dat figuratieve kunst de werkelijkheid precies afbeeldt
Figuur (de)	Gestalte, vorm
Formaat (het)	Geheel van afmetingen (hoogte, breedte en diepte) die te maken hebben met de vorm van een voorwerp
Functioneel kleurgebruik	De kleuroepassing heeft een functie, doel, herkenbaarheid bv. elektriciteitskabels
Galerie (de)	Plaats voor de ° <i>tentoonstelling</i> en verkoop van beeldende kunst
Gelaagd (schilderen) (het)	Schilderen in verschillende op elkaar liggende lagen, waarbij de onderste lagen minder gedetailleerd en in kleur minder verschillend zijn
Geometrische vormen -volumen	Meetkundige vormen, zoals vierkant, driehoek, cirkel... Meetkundige lichamen, zoals kubus, bol, cilinder...
Glazuur (het)	Glasachtige stof op aardewerk dat zijn uitzicht verkrijgt door het bakken op hoge temperatuur in een pottenbakkersoven
Graffiti (meervoud)	Met spuitbus of viltstift op muren, monumenten e.d. aangebrachte opschriften en tekeningen
Graficus de)	Iemand die (vanuit zijn beroep) ° <i>grafiek</i> vervaardigt
Grafiek (de)	Verzamelnaam voor alle ° <i>tweedimensionale beelden</i> die met behulp van druktechnieken bekomen worden
Grondvorm (de)	Wanneer we steeds verder vereenvoudigen, komen we uit bij de grondvorm (ook basisvorm genoemd). Meestal is dit een eenvoudige ° <i>geometrische</i> vorm (vierkant, cirkel, driehoek)

Guts (de)	Beitel met een holle bek In kleine uitvoering gebruikt bij het maken van ° <i>houtsnede</i>
Harmonie (de)	De evenwichtigheid Een evenwichtige compositie wordt ook wel harmonieus genoemd omdat alle elementen met elkaar in evenwicht zijn en niet botsen
Horizon (de)	Gezichtseinder: de schijnbare lijn in de verte waar de lucht en het aardoppervlak elkaar raken De horizon ligt altijd op de ° <i>ooghoogte</i> van de kijker
Houtskool (de)	Materiaal om mee te tekenen, gemaakt van totaal verbrande maar niet uiteengevallen takken, meestal van lindehout
Houtsnede (de)	De afdruk van een in hout uitgesneden voorstelling in reliëf
Imitatie (de)	- Navolging, nabootsing - Onechte nabootsing, vervalsing
Inch (de)	Engelse duim, lengtemaat van 2,54 cm. Deze maat wordt vaak gebruikt bij het digitaliseren van beelden
Impressionistisch kleurgebruik (het)	Snel en schetsmatige kleuroepassing Maakt een vluchtige niet gedetailleerde indruk
Indirect licht	Zie ° <i>licht</i>
Inspiratie (de)	De ideeën van een kunstenaar die leiden tot een kunstwerk
Interieur (het)	De inrichting van een huis of kamer
Kalligrafie (de)	De kunst van het mooi schrijven Ontstaan in Japan en China
Kapitaal (de)	Hoofdletter, ook bovenkast in de typografie genoemd
Karikatuur (de)	Afbeelding van een mens met overdrijving van eigenschappen, vormen of details
Keramiek (de)	Uit klei gevormde voorwerpen die eerst gedroogd en dan gebakken worden
Kikvorsperspectief (het)	Vanuit een laag standpunt opkijken naar de dingen
Klei (de)	Sterk samenhangende, kneedbare organische grondsoort
Kleur (de)	Kleur is een visuele ° <i>waarneming</i> , ontstaan door de straling van licht. Wit licht (zonlicht) bevat alle kleuren. Wanneer licht op een voorwerp valt, dan slorpt het oppervlak van dat voorwerp een aantal van de lichtgolven op. Slechts enkele golven worden weerkaatst en die zorgen ervoor dat we de kleur van het voorwerp zien Iedere kleur heeft drie dimensies of variabelen, (eigenschappen), nl. de kleurtoon, de kleurlichtheid en de kleurverzadiging

Kleurcontrast (het)	Tegenstelling, verhouding tussen twee (of meerdere) kleuren
Kleurencirkel (de)	Rangschikking van de opeenvolgende kleuren van het spectrum in een cirkel (Het spectrum: de opeenvolging van kleuren als licht door een glazen prisma schijnt; die opeenvolging zie je ook in een regenboog.)
Kleurenpsychologie	Leer van de uitwerking van kleur op de gemoedstoestand
Kleurperspectief (het)	Het gebruik van warme kleuren vooraan en koude kleuren achteraan Warme kleuren vooraan dringen zich aan de kijker op, koude kleuren achteraan lijken terug te wijken
Kleurlichtheid (helderheid)	De lichtwaarde die aangeeft of een kleur licht of donker is. De heldere kleuren weerkaatsen het meeste licht. Geel is een helderder kleur dan paars omdat geel meer licht weerkaatst
Kleurtoon (de)	Het chromatische aspect (= het kleuraspect) van een kleur De kleurtoon verwijst naar de eigenlijke naam van een kleur
Kleurstof (de)	Zie °pigment
Kleurverzadiging	De kleurzuiverheid van een kleur De mate waarin een kleur vrij is van een achromatische component (wit, grijs, zwart) bepaalt de mate van verzadiging
Koloriet (het)	Kleurgeving, het effect dat alle kleuren van een schilderij samen oproepen
Kwaliteitscontrast (het)	Het contrast tussen heldere, verzadigde kleuren en matte, troebele (troebel = onzuiver, vuil) kleuren Kwaliteitscontrast drukt men uit in de term verzadiging, die bepaald wordt door de hoeveelheid pigment (= poedervormige kleurstof) in de verf. Licht roze, bijvoorbeeld, is minder verzadigd dan primair rood
Kunstbeschouwing (de)	Het aandachtig bekijken van, of nadenken over, de gebruikte beeldende middelen of over de tijd van ontstaan, achtergronden en bedoeling van de maker van een kunstwerk
Landschap (het)	Afbeelding waarop de weergave van een landelijke omgeving het hoofdonderwerp is o.a. zeezicht, stadszicht
Licht	Het natuurverschijnsel dat de voorwerpen zichtbaar maakt, hetzij afkomstig van de zon of een ander hemellichaam, hetzij van een brandend voorwerp ⇔ duisternis Valt het licht rechtstreeks op een vorm, dan spreekt men van ° indirect licht. Bij indirect licht zijn de schaduwen zachter
Licht-donkercontrast	Wanneer licht en donker tegenover mekaar geplaatst worden
Lijn (de)	Eén van de belangrijkste beeldaspecten. Meestal is de lijn de aanzet (het begin) voor een tekening of schilderwerk. De manier waarop de lijnen geplaatst zijn, bepaalt de hele tekening. De voornaamste eigenschappen die een lijn kan bezitten zijn: lijnsoort (recht, bibberig, vloeiend ...), lijnvoering (strak en scherp, zacht en gevoelig, eentonig ...), lijndikte (dun en onderbroken, dik en doorlopend ...), omtreklijn, lijnrichting, arcering ...

Lijnperspectief (het)	Een constructie om lijnen en vlakken weer te geven zoals onze ogen gewend zijn de werkelijkheid te zien
Lijntekening (de)	Tekening die alleen opgebouwd is uit lijnen
Lijnvoering (de)	Manier waarop in een beeld de lijnen zijn getrokken of aangezet (strak en scherp, zacht en gevoelig, eentonig ...)
Lineair	Lijnvormig Bestaande uit lijnen
Linosnede (de)	Hoogdruk In linoleum gesneden voorstelling in reliëf of afdruk daarvan
Logo (het)	Uit letters en/of beelden bestaand ° <i>beeldmerk</i>
Luchtperspectief (het)	Dieptewerking door het nabootsen van het natuurverschijnsel dat de atmosfeer in de verte wazig wordt ° <i>Details</i> en ° <i>contouren</i> vervagen en verdwijnen aan de ° <i>horizon</i> in een lichte, blauwachtige waas.
Mal (de)	Gietvorm Een mal kan ° <i>twee- of driedimensionale beelden</i> opleveren en wordt in principe meerdere malen gebruikt en levert dan gelijke (identieke) beelden op
Materiaaluitdrukking	Het nabootsen van hout, stof en glas ...
Metafoor (de)	Stijlfiguur (= een bijzondere uitdrukking) waarbij een begrip vervangen wordt door een beeld
Mobile (de, het)	Voorwerpen die met draad, snoer of dunne staafjes met elkaar verbonden zijn en al hangend in evenwicht blijven Door aanraking of luchtstroming (wind, bv.) beginnen ze te draaien. Al zwevend geven ze een steeds wisselend beeld van vlakken, kleuren en figuren
modelleren	Boetseren, in vorm brengen
Monochroom	In één kleur Uitgevoerd in schakeringen (= kleine verschillen) van één kleur
Motief (het)	Een figuur of vorm die herhaald wordt
Negatief (het) (de negatieve vorm)	De restvorm als men het te tekenen of te schilderen voorwerp wegdenkt
Non-figuratief	Zie ° <i>abstract</i>
Nuance (de)	° <i>Schakering</i> , kleurspeling, tint, klein kleurverschil
Object (het)	Het voorwerp
Oliepastels (meervoud)	Zie ° <i>waskrijt</i>

Onderkast (de)	Gewone, kleine letter (geen hoofdletter)
Onderschildering (de)	Eerste aanzet (= begin) voor een schilderij, waarbij enkel hoofdvormen en kleurvlakken in een beperkt aantal kleuren worden aangebracht
Ontwerp (het)	De visualisering van een idee
Ooghoogte (de)	Het standpunt van de kunstenaar wordt bepaald door de hoogte waarop zijn ogen zich bevinden op het moment dat hij zijn werk maakt, de ooghoogte
Oogpunt (het)	Denkbeeldig punt dat zich recht voor je op de °ooghoogte bevindt
Open compositie (de)	Bladschikking die niet in een (geometrische) vorm gevangen zit
Organisch	Organische vormen: vormen zoals we ze uit de natuur kennen
Origineel	<ul style="list-style-type: none"> - Oorspronkelijk, nieuw wat de inhoud betreft, nog niet door iemand anders bedacht of gemaakt - Het origineel: geen kopie, maar het oorspronkelijke werk
Overlapping (de)	Wanneer mensen, dieren en/of voorwerpen achter elkaar geschoven worden (ze bedekken elkaar dan dus gedeeltelijk)
Palet (het)	<ul style="list-style-type: none"> - Een (ovale) plank of plaat om verf op te mengen - Het kleurgebruik dat kenmerkend is voor een bepaalde schilder
Partitieve (kleurvorming)	De te mengen kleuren worden in heel kleine kleurvlakjes naast elkaar geplaatst De menging gebeurt dan visueel, in ons oog
Passe-partout (het)	Kader van karton of papier die over een afbeelding wordt gelegd om die passend te maken in de lijst Geeft het werk wat ademruimte Gebruikt om werken te presenteren
Pastel (het)	<ul style="list-style-type: none"> - Tekenkrijt gemaakt van °pigmenten, gemalen krijt en een bindmiddel - De tekening die met behulp van dit tekenkrijt is vervaardigd - Pastelkleur: zachte, matte, gedempte kleur
Patroon (het)	Decoratieve vorm die toelaat een tekening regelmatig te herhalen
Permanente evaluatie (de)	Een beoordeling doorheen het ganse schooljaar, ook tijdens de les
Perspectief (het)	Dieptewerking of het suggereren van een vergezicht De kunst om voorwerpen op een plat vlak af te beelden
Pigment (het)	Kleurstof die opgelost wordt in vloeistof en verf of inkt oplevert
Pixel	Beeldpunt Ieder beeld (foto, tekening, tv-beeld) is opgebouwd uit beeldpunten
Plakkaatverf	Zeer dikke dekkende waterverf = gouache

Plasticiteit (de)	Ruimtelijkheid, de diepteverwerking en de ° <i>suggestie</i> van massa in een tweedimensionaal beeld
Plattegrond (de)	Afbeelding op schaal van het grondvlak van een ruimte (een plaats, een gebouw, enz.) of een deel daarvan
Polychroom	Veelkleurig, uitgevoerd in verschillende kleuren
Portret (het)	° <i>Twee- of driedimensionale</i> afbeelding van het gezicht van een (werkelijk) persoon
Potlood (het)	Er zijn heel wat verschillende potloden. Het voornaamste verschil zit echter in de hardheid van de stift De stift is hoofdzakelijk samengesteld uit grafiet en klei. H= hard, B=zacht. Een potlood van gemiddelde hardheid (HB) wordt het meest gebruikt. Met een hard potlood trekt men heel dunne lijnen; zachte potloden worden vooral gebruikt om donkere vlakken te vullen, om te schaduwen en om indien nodig zware ° <i>contourlijnen</i> te zetten
Primaire kleuren	Kleuren waarvan men uitgaat voor het mengen, ofwel additief (de lichtkleuren), ofwel subtractief (de mengkleuren) Bij additieve kleurmenging zijn dit rood, groen en blauw (tv, pc, belichting ...). Bij subtractieve menging zijn dit cyaan, magenta en geel (schilderen, drukken ...)
Profiel	Zijaanzicht van een portret
Proportie (de)	Verhouding. Afmeting
Realistisch	Naar de werkelijkheid
Reflectie (de)	Weerkaatsing, bijvoorbeeld van licht op een oppervlak
Reliëf (het)	- Uitspringend beeldwerk - De natuurlijke oneffenheid van een oppervlak (bv. in aardrijkskunde: de oneffenheid van het aardoppervlak)
Resolutie	Eenheid van de scherppte van een beeld, uitgedrukt in aantal lijnen of beeldpunten (pixels per inch of centimeter)
Restvorm (de)	De ° <i>negatieve vorm</i> die de eigenlijke vorm omsluit
Ritme (het)	Wanneer de vormen steeds wisselend worden gebruikt Wanneer vormen op een regelmatige manier terugkomen, is er sprake van herhaling, zowel bij 2- als 3-dimensionele vormgeving
Ritmisch en monotoon	Eigenlijk hebben we hier te maken met het beeldaspect herhaling. Afhankelijk van de manier waarop vormen, kleuren en dergelijke herhaald worden, noemen we dit ritmisch of monotoon (monotoon = altijd hetzelfde zodat het saai wordt)
Ruimtelijk	Een werkelijk of een denkbeeldig gevoel van ruimte In een tweedimensionaal beeld is ieder ruimtelijk effect denkbeeldig (° <i>suggestie</i>)

Scannen	Een beeld, tekst (of streepjescode) optisch lezen
Scanner	Elektronisch apparaat waarmee op papier gedrukte tekst of afbeeldingen worden omgezet in digitale informatie die kan worden opgeslagen en bewerkt in de computer
Schaduw (de)	Schaduw ontstaat door belichting en geeft volume aan het voorwerp <ul style="list-style-type: none"> - Eigen schaduw: het donkere gedeelte van een lichaam of vlak dat slechts zwak of helemaal niet verlicht wordt - Slagschaduw: de schaduw die op de ondergrond of achtergrond geworpen wordt van een voorwerp dat door licht beschenen wordt
Schakering (de)	Verscheidenheid van een bepaalde kleur
Schets (de)	Eerste, voorlopige en nog niet uitgewerkte versie van een werk
Schetsen	Tekenen met een zeer vlotte lijn zonder ° <i>details</i> of ° <i>schaduw</i>
Secundaire kleuren	Kleuren die ontstaan zijn door menging van twee en slechts twee primaire kleuren
Sfeerlicht	Licht geeft altijd een bepaald effect, roept een bepaalde sfeer op. Het licht en de schaduwen kunnen hard en direct zijn of zacht Er kunnen zware, brede schaduwen zijn ...
Silhouet (het)	Wanneer de werkelijke vorm afgebeeld wordt als één donker vlak (zoals de schaduwvorm van het voorwerp)
Sjabloon (het)	Uitgesneden vorm die ons toelaat een motief veelvuldig te herhalen
Skelet (het)	Constructie (meestal in hout) waarrond een beeldhouwwerk opgebouwd wordt
Spatel (de)	Strijkmes Lepel e.d. met plat, bot uiteinde om mee te smeren, schrapen
Spiegeling (de)	Weerkaatsing van een lichtbron op een oppervlak, bv. de zon op het wateroppervlak
Standpunt (het)	<ul style="list-style-type: none"> - De visie die de kunstenaar op het onderwerp van zijn voorstelling had - De werkelijke plaats van waaruit de kunstenaar naar zijn onderwerp heeft gekeken Het standpunt van de maker van een tekening, schilderij of ander werk bepaalt wat de kijker zal zien
Stapeling (de)	Wanneer mensen, dieren en voorwerpen in de ruimte boven elkaar afgebeeld worden
Statisch	<ul style="list-style-type: none"> - Zonder beweging, rustig, in evenwicht - In tegenstelling tot °<i>dynamisch</i>
Stereotiep	Zonder veel fantasie of originaliteit
Stileren	Vereenvoudigen, vervormen (uitbeelden in vereenvoudigde of zuivere vorm)

Stilering	Door vereenvoudiging en door weglating van details komen tot de belangrijkste kenmerken van de vorm
Stilleven (het)	<ul style="list-style-type: none"> - Een opstelling van (levenloze) dingen die geschilderd worden - Een schilderij van een dergelijke opstelling
Strijklicht (het)	Vorm van belichting waarbij de lichtbaan onder een zeer schuine hoek op een oppervlak valt
Structuur (de)	De opbouw van iets. De opbouw van een schilderij kan je zien maar de opbouw of structuur van een gebouw niet altijd. De structuur van iets zit vaak aan de binnenkant en is dus verstopt voor het oog Verwar niet met ° <i>textuur!</i>
Subtractieve (kleurvorming) (de)	Het onttrekken, aftrekken van kleuren door ze voor of over elkaar te plaatsen Bij het schilderen hebben we altijd te maken met subtractieve kleurmenging doordat we kleur onttrekken aan het oppervlak als we er een kleur op aanbrengen
Suggestie (de)	Techniek om bij de kijker de schijn van werkelijkheid op te roepen. Wat afgebeeld is, lijkt dus echt
Suggestief	Suggestie inhoudend, een bepaalde soort van beelden oproepend
Symbolisch kleurgebruik (het)	Een kleur die symbool staat voor een bepaald begrip De kleuren krijgen een diepere betekenis
Symmetrie (de)	<ul style="list-style-type: none"> - Evenwichtige en harmonische verhouding - Een zodanige opstelling dat die door een denkbeeldige lijn in twee helften verdeeld kan worden die elkaars spiegelbeeld zijn - Tegenovergestelde van asymmetrie
Tentoonstelling (de)	(Ook expositie): opstelling van (kunst)voorwerpen, toegankelijk voor publiek
Tertiaire kleuren	Kleuren die samengesteld zijn uit drie primaire kleuren, twee secundaire kleuren of één secundaire kleur met de daarin niet voorkomende primaire kleur
Textuur (de)	Het uitzicht van voorwerpen en van beelden. Een beeld kan ruw of glad gepolijst zijn, het kan grof en bobbelig of geboetseerd zijn. De textuur van een beeld geeft het beeld zeggingskracht mee, ze roept een bepaalde sfeer op
Thema (het)	<ul style="list-style-type: none"> - Onderwerp of idee waaraan in een werk vorm wordt gegeven - Zie °<i>motief</i>
Tint (de)	Klein kleurverschil, nuance Kleurtinten hebben alles te maken met een kleurtoon, bv. een geelachtig groen
Toon (de)	De eigenlijke naam van de kleur bv. blauw, groen, cyaan magenta
Transparant	Doorschijnend, zodat men een daarachter geplaatst voorwerp of aangebrachte kleur kan zien

Tweedimensionaal	<ul style="list-style-type: none"> - Met twee dimensies, hoogte en breedte - Vlak, plat
Typografie	Vormgeving van gedrukte of nog te drukken teksten
Vervreemdend kleurgebruik (het)	Kleurgebruik dat onlogisch of niet voor de hand liggend is
Vlakverdeling (de)	Techniek van het plaatsen van vormen in een gegeven vlak
Vluchtlijn (de)	Zie ° <i>perspectief</i>
Vluchtpunt (het)	Zie ° <i>perspectief</i>
Vogelvluchtperspectief (het)	Vanuit de hoogte neerkijkend naar de dingen
Voorgrond (de)	Gedeelte van een ruimte dat perspectivisch het dichtst bij de kijker ligt In tweedimensionale beelden (tekeningen, schilderijen) is de voorgrond een ruimtelijke suggestie en maakt hij deel uit van het platte vlak
Vorm (de)	<ul style="list-style-type: none"> - De uiterlijke eigenschappen van een beeld (tegenover de inhoud) - De wijze waarop de inhoud getoond wordt - Een figuur als onderdeel van een werk, bv. een tekening opgebouwd uit geometrische vormen
Vormcontrasten (meervoud)	Tegenstellingen van vormen (Regelmatig en onregelmatig, ° <i>organisch en geometrisch</i> , hoekig en rond, ° <i>symmetrisch en asymmetrisch</i> zijn voorbeelden van vormcontrasten)
Waarnemen	Zien, kijken; het onderwerp zéér goed en in detail opnemen door er aandachtig naar te kijken
Waarneming (de)	Wat men bij het waarnemen van een onderwerp ziet
Warm-koudcontrast (het)	Tegenstelling die gevormd wordt door een warme kleur tegenover een koude kleur te plaatsen
Waskrijt (het)	(Ook oliepastel) krijt waarvan de kleurende bestanddelen door was zijn samengebonden
Wassen (het)	Techniek waarbij men een aangebrachte kleur met water in een lichtere tint doet overgaan
Waterverf (de)	In water oplosbare verf bestaande uit pigment en een eenvoudig bindmiddel
Zelfportret (het)	Een tekening die of een schilderij dat een kunstenaar van zichzelf maakt
Zoekertje	Een uitgespaard kader in een stuk stevig wit papier om een boeiend gedeelte van bv. een foto, de werkelijkheid te tekenen